

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено поняття та значення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів України. Сформульовано дефініцію категорії «адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів»; визначено систему актів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів; охарактеризовано основні види актів адміністративно-правового регулювання діяльності цих судів; з'ясовано значення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів.

Ключові слова: господарські суди, регулювання, адміністративно-правові акти, організаційно-розпорядчі акти.

В статье исследовано понятие и значение административно-правового регулювання деятельности хозяйственных судов Украины. Сформулирована дефиниция категории «административно-правовое регулирование деятельности хозяйственных судов»; определена система актов административно-правового регулювання деятельности хозяйственных судов; охарактеризованы основные виды актов административно-правового регулювання деятельности этих судов; выяснено значение административно-правового регулювання деятельности хозяйственных судов.

Ключевые слова: хозяйственные суды, регулювання, административно-правовые акты, организационно-распорядительные акты.

In the article the concept and importance of administrative and legal regulation of economic courts of Ukraine. Formulated a definition of the category of “administrative and legal regulation of economic courts”; The system acts administrative and legal regulation of economic courts; describes the main types of acts of administrative and legal regulation of these courts; found important administrative and legal regulation of economic courts.

Key words: commercial courts, regulation, administrative regulations, organizational and administrative acts.

Вступ. Характер та напрями діяльності господарських судів визначають той вид правовідносин, у який вони вступають у зв'язку зі здійсненням такої діяльності. Функціонування та організація господарських судів в Україні може регламентуватися нормативно-правовими актами різних галузей права – конституційного, господарського, господарського процесуального та ін. Адміністративна та інші види діяльності господарських судів, що реалізуються під час їх вступу в адміністративні правовідносини, підлягають адміністративно-правовому регулюванню. З огляду на це варто визначити місце такого регулювання у системі правових засад.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що сьогодні триває черговий етап адміністративно-судової реформи, який супроводжується оновленням законодавства, в тому числі у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів. Тому наукові дослідження, присвячені цьому питанню, з огляду на оновлене законодавство практично відсутні.

Окремі аспекти питання щодо особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності судів загальної юрисдикції досліджували такі вчені, як О.І. Безпалова, А.М. Бернюков, О.М. Іщенко, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.С. Марочкін, В.Ю. Машук, Л.М. Ніколенко, С.П. Погребняк, Н.В. Сібільова, В.С. Смородинський, О.В. Старчук, В.І. Теремецький, Е.О. Шев-

ченко та багато інших. Однак сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню поняття та особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів в Україні з урахуванням оновленого законодавства, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Постановка завдання. Метою статті є визначення поняття та значення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів України. Для досягнення поставленої мети необхідно сформулювати визначення категорії «адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів»; визначити види актів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів та охарактеризувати їх; з'ясувати значення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів.

Результати дослідження. Особливе місце в системі правових засад посідає адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів. У науковій літературі це питання є досить дослідженим, однак різноманітність підходів до визначення поняття «адміністративно-правове регулювання» свідчить про відсутність єдиного його розуміння.

Так, В.В. Галуцько та В.І. Олефір вважають, що адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів. Унаслідок адміністративно-правової регламентації формується юридична основа, визначаються зафіксовані у правових величинах орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин для досягнення фактичних завдань адміністративного права [1, с. 237].

Особливістю адміністративно-правового регулювання є те, що вплив у процесі такого регулювання здійснюється на поведінку та діяльність суб'єктів адміністративних правовідносин, одним з яких обов'язково є орган державної влади або місцевого самоврядування, їх посадова особа або інший суб'єкт публічно-владних повноважень. Господарські суди належать до органів судової влади, тому регулювання їхньої діяльності здійснюється нормами не тільки конституційного, господарського процесуального, але й адміністративного права.

В.І. Теремецький, розглядаючи сутність адміністративно-правового регулювання, виходить із його складної структури. Зокрема, на думку науковця, адміністративно-правове регулювання а) являє собою дію (вплив) держави на суспільні відносини, що виникають між їх суб'єктами; б) здійснюється за допомогою відповідних правових засобів, сукупність яких утворює механізм адміністративно-правового регулювання; в) має на меті упорядкування державно-владних відносин; г) встановлює юридичні права та обов'язки учасників адміністративно-правових відносин, що упорядковуються [2, с. 52]. Адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів має свою специфіку, зумовлену особливим статусом суб'єкта впливу. Насамперед мова йде про дію конституційного принципу незалежності судів та підкорення їх лише закону. З урахуванням цього принципу приймаються нормативно-правові акти, які визначають відповідальність суддів, організацію та здійснення контролю за їхньою діяльністю тощо.

А.А. Іванищук вважає, що адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади є надзвичайно складним і емним комплексним інститутом адміністративного права, пронизаним багатьма вертикальними і горизонтальними зв'язками, що поєднує однорідні суспільні відносини – систему адміністративно-правового регулювання (правотворчість, правозастосування, правоохоронну діяльність), має свою структуру (засоби і типи правового регулювання), механізм адміністративно-правового регулювання (джерела, принципи, тлумачення норм адміністративного права, адміністративно-правові відносини, статус суб'єктів адміністративного права, індивідуальні адміністративні акти, методи, режими, процедури, ефективність адміністративно-правового регулювання) та напрями адміністративно-правового регулювання діяльності судової гілки влади [3, с. 145]. Кожен із цих складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання має особливий характер.

Розкрисмо основні з таких особливостей: 1) здійснюється не тільки органами законодавчої влади, але й органами суддівського самоврядування, а також спеціально утвореними органами судової системи (Вища кваліфікаційна комісія суддів та ін.) та суддями, які займають адміністративні посади; 2) методами, що застосовуються, можуть бути примус та переконання, однак використання методу примусу обмежується дією принципу незалежності суддів та підкорення їх лише закону; 3) результатом адміністративно-правового регулювання є не тільки нормативно-правові акти, але й акти індивідуального характеру, організаційно-розпорядчі акти органів суддівського самоврядування тощо; 4) об'єктом впливу є адміністративні правовідносини в управлінській вертикалі між господарськими судами та іншими суб'єктами, а також у рів-

ноправних правовідносинах за участю господарських судів; 5) сферу адміністративно-правового регулювання становить широке коло правовідносин, що зумовлено можливістю вступу господарських судів у різноманітні види адміністративних правовідносин.

На основі аналізу особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів таке регулювання можна визначити як складний багатоелементний процес упорядкування та нормування управлінських правовідносин, що виникають у діяльності господарських судів, який здійснюється органами законодавчої влади, органами суддівського самоврядування, іншими спеціально утвореними органами, що належать до судової системи, а також суддями, які обіймають адміністративні посади, шляхом розроблення та прийняття нормативно-правових, індивідуальних та інших адміністративних актів.

Як уже згадувалось, результатом адміністративно-правового регулювання є прийняття нормативно-правових актів, які доцільно класифікувати за критерієм напрямку та характеру їх дії на 1) міжнародні акти, що регламентують стандарти та принципи організації та функціонування судів, у тому числі тих, що спеціалізуються на розгляді господарських справ; 2) внутрішньонаціональні законодавчі акти – Конституція та закони України, що регламентують широке коло питань організації та функціонування господарських судів, включаючи порядок їх утворення та ліквідації, здійснення кадрового, наукового, організаційного та інших видів забезпечення та ін.; 3) акти тлумачення адміністративного законодавства – рішення Конституційного Суду України, що містять роз'яснення окремих положень Конституції та законів України у сфері регулювання адміністративної діяльності господарських судів; 4) організаційно-розпорядчі та інші адміністративні акти органів суддівського самоврядування, що стосуються вирішення внутрішніх питань діяльності господарських судів, а також питань взаємодії з іншими суб'єктами; 5) адміністративні акти інших органів судової системи – Державної судової адміністрації, Вищої кваліфікаційної комісії суддів тощо, які регламентують питання діяльності апаратів господарських судів та їх взаємодії із суддівським корпусом, процедури проведення кадрового добору суддів господарських судів та інші питання у сфері адміністративної діяльності господарських судів.

Одним із найбільш важливих міжнародних стандартів діяльності господарських судів є їх незалежність, яка виражається у незалежності здійснюваного ними правосуддя [4], незалежності судових органів [5; 6] та незалежності суддів [7]. Дотримання принципу незалежності є важливою умовою панування у державі верховенства права, тому цей принцип є основоположним для всіх управлінських процесів, що відбуваються в господарських судах, починаючи проведенням конкурсного добору на посади суддів у господарських судах і завершуючи звільненням суддів із посади.

Центральне місце серед законів України у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів займає Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Чинний сьогодні Закон був прийнятий 7 липня 2010 р., але разом із провадженням конституційної реформи мало місце прийняття нового законопроекту «Про судоустрій і статус суддів» від 30 травня 2016 р. № 4734 [8]. Проведемо порівняльний аналіз цього законопроекту в межах, що відповідають контексту нашого дослідження.

Однією з новел законопроекту є організація триланкової судової системи замість чотириланкової. Нову систему господарських судів утворюють окружні господарські суди, апеляційні суди з розгляду господарських справ та Верховний Суд України, у складі якого утворюється Касаційний господарський суд. Крім того, передбачається формування двох вищих спеціалізованих судів – Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду, які діятимуть як суди першої інстанції. Причому перший із них спеціалізуватиметься також на розгляді господарських спорів, що виникають у сфері інтелектуальної власності.

Законопроектом підвищено кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду судді, виводжено зміст принципу недоторканності судді, удосконалено засади здійснення фінансового контролю щодо судді та кандидата на його посаду, регламентовано порядок проведення кваліфікаційного оцінювання суддів, запроваджено новий критерій вимірювання кваліфікаційного рівня – добросовісність судді, для оцінювання якого передбачається утворення Громадської ради добросовісності тощо.

Загалом варто зазначити, що регулятивне значення нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порівняно з чинним буде суттєво удосконалено, крім іншого, завдяки більш детальній регламентації правового статусу органів забезпечення діяльності судів – Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Державної судової адміністрації тощо.

Серед інших законодавчих актів у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів варто виокремити такі закони України, як «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 р. № 22/98-ВР [9], «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI [10], «Про відновлення довіри до судової влади» від 8 квітня 2014 р. № 1188-VII [11], «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII [12], «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [13]. Всі означені закони містять норми, якими регламентується один або декілька напрямів діяльності господарських судів.

Варто вказати на те, що із набуттям чинності законопроектами «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та «Про судоустрій і статус суддів» Вища рада юстиції припинить своє існування і відповідно виникне необхідність у прийнятті закону, що регламентуватиме діяльність Вищої ради правосуддя. У цьому законі необхідно деталізувати повноваження зазначеного органу, обрання його членів кожним із визначених Конституцією України суб'єктів, кваліфікаційні вимоги до членів Вищої ради правосуддя, порядок та підстави їх дострокового звільнення тощо. Зважаючи на те, що саме цей орган відіграватиме провідну роль у вирішенні кадрових питань у судовій системі, необхідно залучити до розроблення відповідного законопроекту спеціалістів, науковців та самих суддів.

Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» [10] регулює декілька питань, пов'язаних із діяльністю господарських судів, зокрема, визначає порядок 1) подання, розгляду, отримання висновку Верховного Суду України та прийняття законопроектів, що стосуються діяльності судів, у тому числі господарських; 2) призначення членів Вищої ради юстиції та порядок припинення їхніх повноважень; 3) розгляду питань про обрання суддів господарських судів Верховною Радою безстроково; 4) розгляду питань про переведення судді господарського суду, обраного безстроково, до іншого суду Верховною Радою; 5) розгляду питань про звільнення суддів господарського суду; 6) розгляду питань про згоду на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт судді господарського суду. Більшості з цих повноважень Верховна Рада України буде позбавлена після набуття чинності відповідними законопроектами. Натомість виникнуть інші повноваження, що потребуватимуть регламентації в Законі України «Про Регламент Верховної Ради України», такі як порядок обрання членів до Вищої ради правосуддя; розгляд та прийняття законопроектів, поданих Президентом України, про утворення чи ліквідацію судів тощо.

Таким чином, Конституція та закони України регламентують найбільш важливі питання діяльності господарських судів, що цілком відповідає вимогам європейських стандартів. До кола цих питань належать організаційні та функціональні принципи діяльності господарських судів, внутрішня побудова системи цих судів, всі питання правового статусу суддів господарських судів та ін. Отже, Конституція та закони України мають визначальний вплив на адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів.

Іншу групу актів правового регулювання діяльності господарських судів становлять рішення Конституційного Суду України, які умовно поділяються на акти тлумачення окремих норм адміністративного законодавства та висновки щодо відповідності останніх Конституції України. Значення рішень Конституційного Суду України у сфері адміністративно-правового регулювання господарських судів полягає в тому, що, по-перше, висновки щодо відповідності норм законодавчих актів Конституції України сприяють утвердженню принципу верховенства права; по-друге, роз'яснення окремих норм законодавчих актів сприяють однаковому та правильному їх застосуванню.

Ще одну групу актів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів становлять акти органів суддівського самоврядування, такі як рішення зборів господарських судів, Конференції суддів господарських судів України, Ради суддів господарських судів України, З'їзду суддів України та ін. Залежно від рівня органу суддівського самоврядування акт, що приймається цим органом, поширює свою дію на конкретний господарський суд, на господарські суди певного рівня (місцеві, апеляційні, Вищий господарський суд) або на всю систему господарських судів.

В актах органів суддівського самоврядування господарських судів, як правило, вирішуються питання щодо удосконалення практики застосування господарськими судами окремих норм законодавства [14]; організації діяльності господарських судів [15; 16]; суддівської етики та норм поведінки суддів [17] тощо.

У системі актів адміністративно-правового регулювання варто також виділити окрему групу – адміністративні акти інших органів судової системи. Цими актами, як правило, визна-

часться організація та порядок діяльності цих органів. Наприклад, порядок проведення засідань та вирішення на них питань Вищою радою юстиції регламентується Регламентом Вищої ради юстиції, затвердженим Рішенням Вищої ради юстиції 30 липня 2015 р. [18]. Вища кваліфікаційна комісія суддів видає індивідуальні акти щодо суддів господарських судів, такі як результати проведення їх кваліфікаційного оцінювання, результати розгляду скарг щодо їхніх дій тощо.

Отже, значення актів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів у системі інших правових засад полягає в тому, що в них визначаються: 1) організаційні та функціональні принципи діяльності господарських судів; 2) внутрішня побудова системи господарських судів; 3) всі елементи адміністративно-правового статусу господарських судів; 4) питання внутрішньої організації діяльності господарських судів; 5) питання діяльності органів судової системи, що забезпечують роботу господарських судів. Цими актами дається юридична сила рішенням, прийнятим індивідуально щодо кожного судді господарського суду, а також рішенням, прийнятим у порядку реалізації права суддів господарських судів на суддівське самоврядування.

Висновки. Таким чином, акти адміністративно-правового регулювання становлять правову основу адміністративної діяльності господарських судів. Чисельність адміністративних норм, що містяться у законодавстві України, є наслідком великої кількості адміністративних правовідносин, у які можуть вступати господарські суди та їх судді та в яких вони реалізують свій адміністративно-правовий статус. Тому виникає необхідність у систематизації відповідних актів. Крім того, внесення змін до Конституції України в частині правосуддя потребує приведення цих актів у відповідність до таких змін, а також прийняття нових (наприклад, про Вищу раду правосуддя). Наукове розроблення відповідних пропозицій має стати подальшим напрямом досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України : [навчальний посібник] : [у 2-х томах] / [Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін.] ; за заг. ред. В.В. Галуцька. – Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня» 2011. – Т. 1: Загальне адміністративне право. – 320 с.
2. Теремецький В.І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування / В.І. Теремецький // Держава та регіони. Серія «Право». – 2012. – № 1(35). – С. 50–54.
3. Іванищук А.А. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності судової гілки влади / А.А. Іванищук // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 1. – С. 136–145.
4. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя: Міжнародний документ 1985 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/mizhnarodni_standarti_u_sferi_sudochinstva_i_statusu_sudiv.html.
5. Основні принципи незалежності судових органів: Міжнародний документ від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_201.
6. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів: Міжнародний документ від 15 грудня 1989 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/mizhnarodni_standarti_u_sferi_sudochinstva_i_statusu_sudiv.html.
7. Європейський статут судді: Міжнародний документ від 1993 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/mizhnarodni_standarti_u_sferi_sudochinstva_i_statusu_sudiv.html.
8. Про судоустрій і статус суддів: проект закону від 30.05.2016 р., реєстр. № 4734 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59259.
9. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 15.01.1998 № 22/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 25. – Ст. 146.
10. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14–15, № 16–17. – Ст. 133.
11. Про відновлення довіри до судової влади: Закон України від 08.04.2014 № 1188-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 23. – Ст. 870.
12. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 18, № 19–20. – Ст. 132.
13. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – Ст. 43.